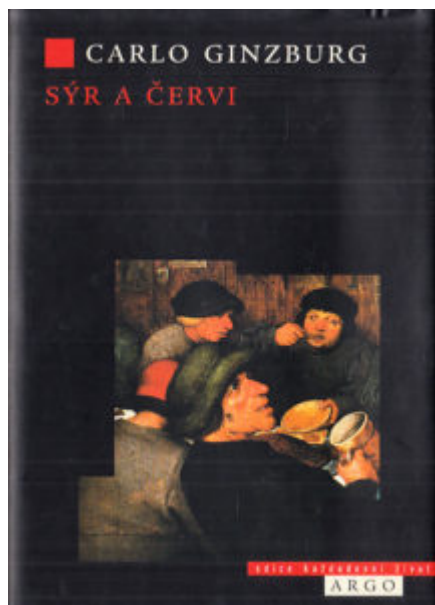

Zabudnutý furlanský mlynár

Juraj Dragašek

Juraj Dragašek: Zabudnutý furlanský mlynár [The forgotten miller of Furlan]. In: Ostium, vol. 19, 2023, no. 1. (review)

GINZBURG, Carlo: *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*. Praha: Argo 2022.

Časový odstup pri interpretáciách významných historických udalostí umožňuje ich videnie v širšom kontexte a pomáha tak vystopovať ich príčiny a postupný vývoj. Na dejiny však nemusíme uplatňovať iba diachrónny prístup. Vďaka mikrohistórii sa vieme pozrieť na synchronný význam veľkých dejinných udalostí v aktuálnom čase. Pohľad na každodenný život v minulosti v kontexte svetových dejín nám pomáha lepšie pochopiť ich skutočnú podobu a zároveň prispieva k odhaleniu genealógie významných dejinných skutočností.

Taký je aj prípad Menocchia, mlynára zo severovýchodného Talianska, ktorého osud zrekonštruoval taliansky historik Carlo Ginzburg na základe dokumentov z inkvizíčných procesov. Menocchio sa na konci 16. storočia dostal do konfliktu s Rímskou inkvizíciou. V čase protireformácie sa tak môžeme pozrieť na jej reálne dopady a zároveň pochopiť, akým myšlienkam a výzvam musela čeliť rímska cirkev. Počiatky reformácie a jej priebeh predstavujú značne širokú paletu názorov a myšlienkových prúdov, ktoré sa dajú zjednotiť len ťažko. Pojem reformácia je skôr formálne označenie pre stav, kedy sa už rozpory a rozdiely v rámci západnej cirkvi stali neudržateľnými. Tieto špecifiká sa neprejavovali iba na teoreticko-teologickej rovine. Vznikali a naopak aj zasiahli tiež do života obyčajných ľudí. U niektorých, ktorí vedeli čítať a trochu písať, viedol kontakt s takýmito neortodoxnými názormi k samostatnému premýšľaniu o podstate sveta či náboženstva. Menocchio určite nebol obsahovo originálny, no jeho prípad poukazuje na povzbudivú skutočnosť, že ak sú zvedavosť a odmietnutie slepej poslušnosti sprevádzané (alebo boli sprevádzané, ako to bolo u Menocchia v ešte stále temnom 16. storočí) vzdelaním, môže to viesť k väčšej autonómnosti myslenia, čo je základným predpokladom moderného sveta. Objav a rozšírenie kníhtlače narušili monopol poznania Cirkvi a učencov, a dali aj ľudovým vrstvám možnosť pojmovu uchopiť a vyjadriť

svoje vnímanie sveta.

Menocchio samozrejme nespochybňoval náboženské predstavy absolútne. Skôr ich vnímal vlastnou optikou a niektoré teologické súvislosti videl inak. Dôraz kládol na priamy vzťah s Bohom a na odmietnutie prostredníkov, napríklad pri spovedi. „Niektorí ľudia, pretože nepoznajú pokánie, ktoré musia pre hriechy podstúpiť, chodia za kňazom, aby ich v tejto veci poučil; ak by ich poznali, nemuseli by tam chodiť, a tí, ktorí ich poznajú, tam obvykle nechodia.‘ Tým stačí, aby sa spovedali ,pred Božím majestádom vo svojom srdci a prosili ho, aby im ich hriechy odpustil.‘“ (s.22) Zašiel dokonca až tak ďaleko, že odmietol koncepciu bohočloveka, ktorý má za úlohu zmieriť svet s Bohom a celú zodpovednosť presúva na jednotlivca: „Ale Kristus bol iba človek a všetci ľudia sú Božími synmi, rovnakej prirodzenosti ako bol ten, ktorý bol ukrižovaný.‘ Z toho vyplýva, že Menocchio odmietal veriť, že Kristus zomrel pre vykúpenie ľudstva: ‚Ak má človek hriechy, musí on sám konať pokánie.‘“ (s. 23) Objavuje sa tu tendencia redukovať náboženstvo na morálku, ktorá je skôr ako na Boha zameraná na blížneho. (pozri s. 51)

Tento dedinský mlynár čítal podľa vlastných svedectiev z procesov medzi inými aj Boccacciov *Dekameron* či proreformačne orientovanú báseň *Sen Caravio* od talianskeho autora Alessandra Caraviu, z ktorých čerpal humanistické a reformačné myšlienky. Menocchio sa dostal aj k „cestopisu“ bližšie neznámeho autora Johna Mandevilla, ktorý vznikol v 14. storočí. Kniha *Il cavallier Zuanne de Mandavilla* opisovala údajné zvyky bájných, cudzích národov, poukazovala na ich kultúrnu odlišnosť a primitívnosť, ale predsa existujúcu prirodzenú teológiu. Sám Menocchio si pri čítaní tohto diela uvedomoval, dnešnými slovami povedané, existenciu kultúrneho relativizmu a nevyhnutnosť tolerancie voči iným názorom pochádzajúcim z iných skúseností. „A z toho som načerpal svoj názor, že ak zomrie telo, umiera i duša, pretože z toľkých rôznych národov jeden verí tak, druhý zasa inak.‘“ (s. 59) Takúto toleranciu podporoval i príbeh o troch prsteňoch z *Dekameronu*, ktorý potvrdzoval kultúrnu podmienenosť a oprávnenosť každého z veľkých abrahámovských náboženstiev.

Carlo Ginzburg ďalej upozorňuje na zaujímavý fakt, že Menocchio sa pri otázkach o pôvode myšlienok, kvôli ktorým sa dostal do sporu s inkvizíciou a žiadal o odpustenie, neodvolával na osobné zjavenie, ale na svoj „jemný“ rozum. Samozrejme, opäť sa tým nemyslí to, žeby bol tento mlynár pôvodcom všetkých myšlienok, ktoré šíril. Podstatným je to, že k týmto myšlienkam nedošiel pasívnym prijímaním autority, ale vlastnou zvedavosťou a čítaním. „Všetko, čo sme dosiaľ videli, je dostatočným dôkazom, že Menocchio neopakoval slepo názory či tézy druhých. Spôsob, ktorým pristupoval ku knihám, jeho pokrútené a lopotné výroky, to je nepochybný znak originálneho pretlmočenia.“ (s. 62) Táto jeho autonómna intelektuálna aktivita ho pri kozmogonických úvahách nad dejinnou kronikou Giacoma Filippa Forestiho priviedla k materialistickej či hylozoistickej interpretácii vzniku univerza z pôvodného chaosu: „Domnievam sa, že (...) Boh pokiaľ bol v chaose, bol nedokonalý, nechápal a nežil, ale keď sa v tomto chaose rozšíril, začal žiť a chápať.“ (s. 67) Menocchio tak preniesol jemu známu analógiu s červami objavujúcimi sa v hnijúcom syre i na vznik samotného života a Boha z pôvodnej látky. Pomocou prepracovaných verzií Forestiho kroniky sa Menocchio dostal i k informáciám o Lutherovom pôsobení a o pôvode a dôsledkoch jeho myšlienok.

Opäť sa tu teda dostávame k vzájomnému, synchronnému vplyvu „veľkých“ a „malých“ dejín, k miešaniu ústnej a písomnej tradície. Menocchio si na stránky kníh, ktoré čítal „premietal prvky prevzaté z ústnej tradície. Práve táto tradícia, hlboko zakorenená na európskom vidieku, vysvetľuje húževnaté pretrvávanie vidieckeho, v zásade predkresťanského náboženstva, ktoré si nepotrpí na dogmy a honosnosť a je späté s rytmom prírody.“ (s. 122)

Menocchio bol v roku 1586 po dvoch rokoch väzenia prepustený s istými podmienkami a po tom, čo potvrdil a olutoval svoje „bludy“. Nadalej však popieral základné dogmy kresťanstva a svoje názory rozširoval pri diskusiách a náhodných stretnutiach. V roku 1598 sa Menocchio dostal opäť do

podozrení a začiatkom roku 1599 bol zatknutý Rímskou inkvizíciou. V auguste roku 1599 bol popravený, v čase keď v Ríme vrcholil proces s Giordanom Brunom.

Prípadové štúdie mikrohistórie, akou je i táto, pomáhajú rekonštruovať neznáme osudy zabudnutých ľudí minulosti. Z dnešného pohľadu už absurdný boj, ktorý musel furlanský mlynár zvädzať s cirkevnou mocou, nám pripomína nesamozrejmosť našich súčasných práv a slobôd. Oboznamovanie sa s „malými dejinami“ vyvoláva vďačnosť a úctu k obetiam nespravodlivosti, a apeluje na naše svedomie a zodpovednosť voči minulosti, súčasnosti a budúcnosti. „O Menocchiovovi toho vieme dosť. (...) O mnohých ďalších, ako bol on, ktorí žili a zomreli bez toho, aby po sebe zanechali stopu - nevieme nič.“ (s. 140)

Mgr. Juraj Dragašek, PhD.

Vrbovská 572/44

059 71 Ľubica

e-mail: juraj.dragasek@gmail.com